
RAPORT ȘTIINȚIFIC

despre activitățile din cadrul proiectului de
cercetare exploratorie „*Die römische Grenze
im Osten der Provinz Dakien / Granița
romană în estul Provinciei Dacia*”

PN-II-ID-PCE-2011-3-0652

în perioada 5 oct. 2011 – 30 sept. 2016

director de proiect, dr. habilitat Alexandru Popa

Sfântu Gheorghe

Octombrie 2016

Cuprins

| | |
|---|----|
| Introducere | 3 |
| Principiile managementului de proiect..... | 3 |
| Integrare | 3 |
| Diseminare..... | 5 |
| Excelență în cercetare..... | 8 |
| Rezultatele proiectului..... | 9 |
| Generalități | 9 |
| Publicații apărute | 10 |
| Comunicări științifice și lecții publice..... | 14 |
| În loc de concluzii | 22 |

Introducere

Pe parcursul perioadei 5 oct. 2011 – 30 sept. 2016 am avut onoarea să conduc în calitate de director de proiect activitatea de cercetare a proiectului PCE 2011-3-652 „*Die römische Grenze im Osten der Provinz Dakien / Granița romană în estul Provinciei Dacia*”, având ca instituție gazdă Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni din Sf. Gheorghe (MNCR). Cu toate perturbările rezultate în urma modificărilor organizaționale ale proiectului, devenite necesare în urma restricțiilor bugetare din anul 2013 și a recalculărilor ulterioare, activitățile proiectului s-au desfășurat totuși conform contractului inițial de finanțare, dar și în baza unor acte adiționale semnate an de an – în dependență de Legea Bugetului din fiecare an al proiectului.

Cu toate acestea principalele obiective ale proiectului au fost atinse, iar managementul proiectului a fost organizat conform celor trei principii de bază, recomandate de CNCȘ după contractarea proiectului: integrare, diseminare, excelență.

Principiile managementului de proiect

Integrare

Stabilit în România cu ocazia implementării acestui proiect de cercetare exploratorie, pentru mine principiul **integrării** a însemnat să caut și să obțin acceptarea atât într-un colectiv nou de muncă, cât și în comunitatea academică românească - cu specificul și deosebirile ei față de Germania, unde activasem anterior o perioadă îndelungată de timp. Privind situația prin prisma acestei provocări, consider că azi reprezint o parte integrantă a colectivului de la MNCR, precum și a comunității academice românești. La Muzeu mi-au fost încredințate de exemplu asemenea responsabilități precum redacția revistei „Angustia” sau cea de Secretar al Consiliului științific al instituției. În același timp consider că m-am integrat și în comunitatea științifică și culturală locală, care deși se confruntă zilnic cu problemele bilingvismului înțeles pe alocuri eronat, face totuși față provocărilor acestei situații. Un indiciu elocvent al integrării mele la nivel local sunt relațiile de bună colaborare cu colegi din cel de-al doilea Muzeu de profil din oraș „Muzeul Național Secuiesc”, care se află în subordonarea autorităților locale. De asemenea, remarc și relațiile de parteneriat și bună colaborare, pe care le-am stabilit cu colegii de la Direcția județeană de cultură, responsabilă pentru protecția patrimoniului arheologic mobil și imobil. Reciprocitatea contactelor și interesul de colaborare cu colegii din Sf. Gheorghe se bazează după părerea mea nu doar pe

deschiderea mea pentru o colaborare reciproc avantajoasă ci și pe specificul know-how-ului, pe proiectul găzduit de MNCR l-a pus la dispoziția comunității academice locale. Am căutat și am găsit o relație bună nu doar cu colegi arheologi ci și cu alte categorii de cetățeni, care în viața de toate zilele relaționează cu obiectul muncii mele în acest proiect – adică cu castrele romane. Este vorba aici și de comunitatea de iubitori ai trecutului, asemenea domnului Vlad Totoianu, sau de mulți profesori de istorie cu care relaționez pe parcursul descinderilor în teren sau în timpul întâlnirii cu elevii lor. Aici aș vrea să-i nominalizez pe George Moldovan din Vâlcele, Constanța Balogh din Sf. Gheorghe, Adriana Bota din Covasna, sau Ramona Popovici din Ghimbav. Sunt bucuros să pot întreține relații de colaborare în domeniul arheologiei epocii romane din sud-estul Transilvaniei cu acești profesioniști devotați și cunoscători deosebiți ai trecutului zonei în care locuiesc.

Integrarea în comunitatea academică românească a venit cu timpul și se manifestă prin contactele de colaborare reciprocă atât cu organizații importante la nivel național, ca institutele de arheologie ale Academiei Române sau ca Muzeele Naționale din țară, cât și cu instituții mai retrase din punctul de vedere al vizibilității pe plan științific și cultural. Pe parcursul perioadei de desfășurare a proiectului am stabilit contacte colegiale cu cercetători de la numeroase instituții de profil din țară, contacte care se exprimă în proiecte comune de cercetare și valorificare a siturilor de epocă romană din Carpații Răsăriteni, dar și din afara lor. Un indiciu deosebit pentru integrarea mea în comunitatea academică din România reprezintă numirea în calitate de coordonator al sectorului „Est” al Limesului Daciei Romane și vicepreședinte al Comisiei Naționale „Limes”. Această structură consultativă a Ministerului Culturii coordonează din punct de vedere științific realizarea documentației necesare înscrierii pe Lista Tentativă a Patrimoniului Mondial – UNESCO a obiectivelor de patrimoniu cultural imobil ce au alcătuit frontiera Imperiului Roman pe teritoriul Provinciei Dacia. Consider că acest fapt reprezintă indiciul unei integrări în comunitatea academică a cercetătorilor limesului de pe teritoriul actual al României, și se datorează în mare măsură activității mele în cadrul Proiectului raportat aici.

Despre integrarea directorului de proiect în comunitatea academică și profesională din România mai vorbesc numirea drept membru în Comisia Zonală 2 a Monumentelor Istorice (http://cultura.ro/uploads/files/OMC_2016-05-24_2408.pdf) sau nominalizarea în Comisia

Națională de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării (CNECSDTI) din România (<http://cne.ancs.ro/membri-si-comisii>).

Diseminare.

În baza aceluiași recomandări ale CNCȘ, am acordat o atenție deosebită și **diseminării** rezultatelor proiectului pe plan local, național și internațional, pe toată durata perioadei raportate. Pentru aceasta am informat comunitatea academică și publicul interesat despre activitățile mai importante efectuate în proiect. Conform cerințelor CNCȘ și UEFISCDI contactul cu publicul interesat s-a permanentizat prin intermediul unei pagini de internet (<http://limes.rdsweb.ro>).

În vederea diseminării rezultatelor științifice din proiect, am participat la diferite întruniri și sesiuni științifice organizate la nivel regional, național și internațional, la care am prezentat menirea și structura proiectului, precum și rezultatele lui (a se vedea mai jos lista comunicărilor din proiect).

Un impact deosebit din punctul de vedere al diseminării l-a avut prezentarea de la cel de-al XXII-lea Congres de studii asupra limesului roman, care s-a desfășurat în perioada 6-11 septembrie 2012 la Ruse în Bulgaria (<http://limes2012.naim.bg>). Lista participanților a inclus peste 300 persoane din 15 țări, congresul de limes permițând astfel o diseminare a proiectului la nivel internațional. Pe parcursul lucrărilor oficiale și a discuțiilor din pauze a fost posibilă o analiză a metodologiei de cercetare, a activităților necesare pentru atingerea scopurilor propuse și a extinderii cercului de beneficiari ai rezultatelor proiectului. Congresul limesului roman de la Ruse a adus cu sine și alte propuneri internaționale de colaborare, dintre care o amintim pe cea acceptată de către consorțiul „*limes.mobile*” (<http://limes-mobile.de/index.html>), care este, după părerea noastră, una dintre cele mai inovative forme de diseminare a rezultatelor cercetărilor în siturile limesului roman, dispuse în zonele rurale. Modelul colegilor germani (care ar fi de acord să îl implementeze drept proiect pilot în zona din sud-estul Transilvaniei!) este relativ puțin costisitor în mentenanță și poate fi întreținut de administrațiile locale în parteneriat cu Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni și Comisia Națională Limes.

Grație contactelor strânse cu colegii de la **Institutul German de Arheologie** am fost selectat pentru a face parte din cercul de colaboratori externi ai instituției, invitați pentru cercetări

comune în așa zisele „grupuri de cercetare” („Forschungscluster”) (www.dainst.org/forschung/netzwerke/forschungscluster/cluster-6/projekte). Tema mea de cercetare în acest cadru internațional („Ostdakischer Limes”) face parte din Cluster-ul 6 „'Connecting Cultures'. Formen, Wege und Räume kultureller Interaktion”, în echipa 2 de lucru „Zonen der Interaktion”. Pe durata proiectului am participat deja la două întruniri din acest cadru (2014 Berlin, 2015 Roma). În acest an, întâlnirea acestui Forschungscluster se desfășoară în perioada 9.-13. noiembrie 2016, în incinta Institutului German de Arheologie de la Madrid. La această întrunire a grupului de lucru voi participa cu comunicarea „*Das Limesgebiet in SO Siebenbürgen: Überlegungen zur Erschließung und Eingliederung in das römische Provinzsystem während und nach den Trajans Kriegen gegen die Daker*” („Limesul roman în SE Transilvaniei: Considerații privind dezvoltarea și integrarea în sistemul provinciilor romane în timpul și după războaiele lui Traian cu dacii”).

În afară de Institutul German de Arheologie, am insistat să diseminez rezultatele cercetărilor din proiect și în **mediul universitar european**. În ultimii ani am ținut prezentări la Universitatea Renană Friedrich Wilhelm din Bonn, la Universitatea din Regensburg (ambele Germania) și la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. Ca urmare a acestor prezentări am fost solicitat să particip la organizarea stagiilor/excursiilor de studii a studenților acestor universități în Transilvania. O bună parte a acestor excursii de studiu este dedicată Limesului roman din Dacia și reprezintă după părerea mea una dintre cele mai bune forme de diseminare la nivel internațional a rezultatelor obținute în proiectul pe care am avut onoarea sa-l conduc la MNCR Sf. Gheorghe.

Diseminarea rezultatelor cercetărilor din proiect am efectuat-o și prin intermediul unei serii de participări la **proiectul european** „*Black Sea Unity and Diversity in the Roman Antiquity* (BSUDRA)”. La evenimentele de la Beşiktaş/Istanbul și de la Sulina, pe baza rezultatelor cercetărilor în castrele romane din SE Transilvaniei am încercat să realizez o punte de legătură dintre problemele de cercetare a Limesului Daciei romane și cele ale istoriei Pontului Euxin.

O altă direcție de diseminare internațională a proiectului reprezintă participarea la întrunirile unor **asociații internaționale** de specialitate asemeni Congresului International de Cercetare a Frontierelor Imperiului Roman amintit mai sus (2012, Ruse, Bulgaria) sau Primul Congres de Antropologie a Sării (2015, Iași).

Participarea la Congresul de Antropologie a Sării reprezintă materializarea eforturilor de diseminare a proiectului, folosindu-se sinergia altor **proiecte CNCS UEFISCDI**. Pe parcursul proiectului am colaborat cu colegii dintr-o serie de proiecte de excelență a cercetării românești:

"The ethno-archaeology of the salt springs and salt mountains from the extra-Carpathian areas of Romania" – PN II ID PCE 2011-3-0825.

"The Other in Action. The Barbarization of Rome and the Romanisation of the World" – PN II ID PCE 2012-4-0490.

„External Relations of the Pontic Greek Cities in the Hellenistic and Roman Times: a Multidisciplinary Approach” – PN-II-ID-PCE-2011-3-0054.

„Current trends in the archaeological heritage preservation: the national and the international perspectives” – PN-II-ID-PCE-2011-3-0610.

„Digitizing the Roman Limes. Sector: Brâncovenești-Sărățeni” – PN-II-ID-PCE-2012-4-618.

O formă de diseminare a rezultatelor proiectului l-a reprezentat colocviul științific „Romanii și vecinii lor de-a lungul Carpaților Orientali”, organizat în cadrul sesiunilor anuale ale MNCR. Întrunirea, devenită pe durata proiectului una tradițională, a fost percepută de către participanți drept un forum ideal pentru schimbul de opinii nu doar între colegii care lucrează asupra unor subiecte foarte apropiate ale limesului roman din sud-estul Transilvaniei, ci și pentru diferite școli arheologice din România, la fel ca și pentru diferite generații de arheologi preocupați de arheologia și istoria granițelor Daciei romane.

O experiență inedită de diseminare la nivel local a proiectului o alcătuiesc „lecțiile de istorie”, pe care le-am ținut într-un mediu non-formal în fața elevilor de gimnaziu și liceu din regiune. Desfășurate de la an la an în număr tot mai numeros, „lecțiile non-formale de istorie” despre „Granița de Est a Daciei romane” au fost adaptate nivelului diferitor grupuri de vârstă, adică de la elevii claselor a V-a până la cei din a XII-a. Ele au inclus de regulă atât informații despre istoria provinciei romane Dacia, cât și principalele aspecte ale proiectului aflat în desfășurare, precum detalii despre metodele de cercetare aplicate. Rezultatele acestui contact cu elevii sunt pentru mine surprinzătoare, pentru că am putut constata la

elevi o sete de cunoaștere, o disponibilitate și interes pentru noile tehnologii, o dorință de implicare în procesul cunoașterii, nevoi cărora cu siguranță le voi răspunde și în viitor.

Un însemn deosebit al diseminării și respectiv a recunoașterii rezultatelor activității proiectului pe care îl conduc, este după părerea mea includerea unui compartiment dedicat limesului roman în textul strategiei culturale actuale a municipiului Sf. Gheorghe. În același timp, mă mândresc în mod deosebit cu faptul că Dosarul de candidatură a orașului Sf. Gheorghe pentru participarea la concursul de nominalizare drept „Capitală europeană a Culturii” în anul 2021, a avut un compartiment dedicat graniței Imperiului Roman din zonă, ce se bazează în mare parte pe datele furnizate de proiectul pe care l-am condus. Consider că prin acest element suntem pe cale de a scurta considerabil drumul informației de la știința de performanță spre cât mai multe categorii de public interesat!

Venind din străinătate, am fost surprins să constat că centralizarea României este atât de pronunțată, încât în zonele periferice sau provinciale (asemeni municipiului Sfântu Gheorghe) este foarte complicat să beneficiezi de personal înalt calificat, care să vrea să se stabilească în zonă. În aceste condiții mi-am propus ca unul dintre grupurile țintă ale diseminării proiectului să devină grupul tineretului studios de la nivel de master și doctorat, cu scopul de a-i atrage în proiect, sau cel puțin să-i familiarizez cu posibilitățile de lucru și perspectivele de creștere profesională în domeniul arheologiei aplicate, pentru a-i putea lega de zona specifică a județelor Covasna și Harghita. Până la urmă, m-am convins însă că pentru aceasta nu este suficient un singur proiect UEFISCDI. Fără o politică coerentă atât la nivel național și regional, cât și la nivel local, resursa umană va rămâne unul dintre riscurile majore ale proiectelor asemeni celui pe care l-am condus.

În toate cazurile amintite mai sus, diseminarea proiectului s-a făcut în conformitate cu contractul de finanțare a proiectului, adică cu semnalarea explicită a suportului financiar CNCȘ-UEFISCDI.

[Excelență în cercetare](#)

Vizibilitatea națională și internațională a proiectului a fost prerogativa de bază acțiunilor noastre, astfel încât principiul *excelenței* și-a găsit aplicare directă pe toata durata proiectului. Ea se bazează pe recunoașterea națională și internațională nu doar a rezultatelor obținute, ci și a metodelor de cercetare aplicate. Rezultatele proiectului sunt reprezentate atât de publicații științifice, cât și de informațiile cu caracter aplicat, puse la

dispoziția Comisiei Naționale Limes și a Direcției de Cultură Covasna. Pe baza acestor materiale, MNCR va putea dezvolta, împreună cu partenerii săi, noi proiecte editoriale pe tema cercetării Limesului Roman din SE Transilvaniei, dar mai ales se va putea implica activ în pregătirea documentației pentru înscrierea Frontierei Daciei Romane în Lista Tentativă a Patrimoniului Mondial UNESCO. Acest aspect reflectă foarte clar caracterul de excelență a cercetărilor din cadrul proiectului raportat.

Drept indicatori al excelenței cercetărilor noastre poate fi considerat și Premiul Asociației Ad Astra acordat lui Alexandru Popa pentru rezultatele științifice remarcabile obținute în ultimii 5 ani (<http://premiu.ad-astra.ro/?p=330>).

Rezultatele proiectului

Generalități

De la bun început ne-am orientat activitățile proiectului spre o documentare cât mai exhaustivă a elementelor culturii materiale din zona frontierelor romane din Estul și Sudestul Transilvaniei pe durata existenței provinciei romane Dacia. Pe parcursul realizării proiectului, am constatat că reevaluarea arheologică și reinterpretarea istorică a frontierei romane din regiune nu poate fi realizată generalizator, pentru toate castrulele din zonă laolaltă, ci doar după documentarea detaliată a stadiului cercetării fiecărui sit/castru și a tuturor informațiilor pe care se bazează cunoștințele noastre actuale despre sit. Prin aceasta s-a urmărit identificarea și cercetarea multidisciplinară a siturilor arheologice și a materialului arheologic provenit din cuprinsul lor. Spre deosebire de predecesorii noștri, am acționat pentru documentarea precisă, detaliată și completă a tuturor elementelor din cadrul investigațiilor arheologice, topografice și geofizice, precum și a celor de arhivă. Această triangulare a metodelor de cercetare asupra unui și aceluiași obiect de studiu este unul dintre elementele inovative ale proiectului, care îl deosebesc radical de felul în care au fost organizate până acum cercetările frontierelor Imperiului Roman atât în SE Transilvaniei, cât și în România în general. Încă din primul an de proiect am constatat numeroase divergențe între publicațiile vechi și materialele de arhivă sau colecțiile de piese din depozitele Muzeelor. Așa cum arătăm într-o lucrare din proiect (Bordi, Popa 2013), în cazul castrulelor din SE Transilvaniei, descoperite și cercetate în perioada interbelică sau chiar înainte de constituirea României Mari, este nevoie de reevaluarea punctuală a documentației vechi de teren și a colecțiilor păstrate de materiale descoperite în aceste

situri, în vederea coroborării informațiilor cu observațiile actuale de teren. Drept urmare, în design-ul cercetărilor din proiect am acordat atenție mult mai sporită rapoartelor primare din arhive, decât publicațiilor apărute pe baza acestora. În acest sens se remarcă monografia sitului fortificat de la Comolău (Popa, Bordi 2016), în care am mers deliberat la sursele primare de informare despre vechile săpături, pentru a le corobora cu rezultatele cercetărilor noastre geofizice din ultimii ani.

Un alt moment spre care ne-am îndreptat atenția în cadrul proiectului este explicația și interpretarea contextelor geografice și arheologice-arheometrice identificate pe parcursul cercetărilor noastre. Din punctul de vedere al clasificării spațiale, SE Transilvaniei ca zonă de cercetare reprezintă, conform definiției lui Brather, treapta unei „Microregiuni identitare”¹. Asemenea spații bine limitate geografic sunt cunoscute în literatura de specialitate drept „*settlement chamber*” (în germană „*Siedlungskammer*”) sau „*Key region*” (în germană „*Schlüsselgebiet*”)². Din aceste considerente a fost nevoie inițial de o privire diacronă asupra situației culturale și istorice din SE Transilvaniei, care să depășească perioada de existență a Provinciei Dacia. Urmărind istoria și arheologia zonei pe un segment cronologic, care pornește din preistorie (Kavruk 2016), este mult mai ușor a înțelege situația în epoca romană. Determinant pentru gradul de inovare a proiectului „Granița romană în estul Provinciei Dacia” este și Interpretarea explorativă a tuturor categoriilor de date achiziționate într-un GIS unitar al proiectului, care până acum nu s-a folosit la studierea frontierelor Imperiului roman din SE Transilvaniei (net4u.ro/limesatlas).

Publicații apărute

În lumina acestor momente definitorii, în cadrul proiectului au fost realizate următoarele publicații:

1. A. Popa, Zs. L. Bordi, Studii asupra granițelor romane din Dacia. Fortificația de la Comolău”. Studii și cercetări asupra Frontierelor Imperiului Roman de pe teritoriul României” (Cluj-Napoca 2016) ISBN 978-606-543-757-9.

¹ Brather, S. 2014. Archäologische Kultur und historische Interpretation zwischen Raumklassifikation und Raumanalyse. In *Das Jastorf-Konzept und die vorromische Eisenzeit im nordlichen mitteleuropa : Beiträge der internationalen Tagung zum einhundertjährigen Jubiläum der Veröffentlichung "Die ältesten Urnenfriedhöfe bei Uelzen und Lüneburg" durch Gustav Schwantes 18.-22.05.2011 in Bad Bevensen*, eds. J. Brandt & B. Rauchfuß, 19-34. Hamburg: Archäologisches Museum. Pag. 25-27.

² Zimmermann, A., J. Richter, T. Frank & K. P. Wendt (2004) Landschaftsarchäologie II - Überlegungen zu Prinzipien einer Landschaftsarchäologie. *Berichte der Römisch-Germanischen Kommission (Frankfurt am Main)*, 85, 37-95. Pag. 49-50.

Monografia cu acest titlu a fost predată la editura MEGA din Cluj Napoca. Volumul va deschide Seria „Studii și cercetări asupra Frontierelor Imperiului Roman de pe teritoriul României”, întemeiată de Comisia Națională Limes.

Pe baza materialelor realizate în proiect, într-o primă fază vor mai urma, în aceeași serie, monografiile de sit pentru castrele de la Brețcu, Olteni și Boroșneu Mare. Mai sunt planificate lucrări asemănătoare pentru castrele de la Sânpaul și Inlănceni din jud. Harghita. Finanțarea acestor lucrări va fi asigurată din mijloacele Comisiei Naționale Limes și a Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni. În acest fel, rezultatul inițial al proiectului nu mai este doar o singură monografie ci o serie de monografii, care să re-documenteze și să re-evalueze principalele situri ale frontierei romane din SE Transilvaniei, fiecare într-o publicație separată.

2. A. POPA, Untersuchungen zu den römisch-barbarischen Kontakten östlich der römischen Provinz Dacia. *Antiquitas III 47* (Bonn 2015) ISBN 978-3-7749-3884-7.

Pe durata proiectului, directorul de proiect a publicat la Editura Dr. Rudolf Habelt din Bonn/Germania o monografie, definitivarea capitolului despre frontiera romană din Dacia și Moesia Inferior s-a efectuat pe durata proiectului. Cartea a fost premiată de Asociația Cercetătorilor Români „Ad Astra” (<http://premiu.ad-astra.ro/?p=330>).

3. Z. L. BORDI/A. POPA, *Castrul roman de la Boroșneu Mare: o sută de ani de la primele săpături sistematice*. *Acta Siculica* (Sf. Gheorghe) 2013, 261-308.
4. A. POPA, *Măsurări de susceptibilitate magnetică și cartarea fosforului în castrul roman de la Brețcu, jud. Covasna*. În: *In Memoriam Liviu Măruia*. Simpozion Arheovest, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie (Timișoara 2013) 525-544.
5. A. POPA, *About ways and forms of Roman-Barbarian interactions in light of Roman provincial „Imports” from east of the roman Province Dacia*. In: *ABSTRACTS, 19th EAA Annual Meeting of the European Association of Archaeologists 2013, Pilsen, Czech Republic, 4-8 September 2013* (Pilsen 2013) 161.
6. A. POPA, *Câteva consemnări asupra castrului roman de la Brețcu în lumina noilor cercetări*. *Angustia* 17, 2014, 235-244.
7. A. POPA, *Din nou despre arhivele cercetării arheologice: ce și cum păstrăm pentru generațiile viitoare*. *Studiu de caz: cercetări multidisciplinare în castrele romane din*

- sud-estul Transilvaniei*. În: S. MUSTEAȚĂ (Hrsg.), *Arheologia și politicile de protejare a patrimoniului cultural în România* (Chișinău, Iași 2014) 107-119.
8. A. POPA, *Despre vasele de argint din hinterlandul provinciilor romane Dacia și Moesia inferior*. *Acta Musei Tutovens* 9-10, 2014, 92-107.
 9. A. POPA, *Interdisziplinäre Forschungen im Auxiliarkastell von Brețcu im süd-östlichen Siebenbürgen*. În: L. VAGALINSKI/N. SHARANKOV (Hrsg.), *XXII International Limes Congress 2012 - Bulgaria - Roman Empire Frontiers* (Rousse/Bulgaria 2015) 829-838.
 10. A. POPA, *Multidisciplinary Researches and the Question of Archiving the Analyzed Samples and their Results. Case Study: the Roman Camps from South-east Transylvania*. În: S. MUSTEAȚĂ/Ș. CALINIUC (Hrsg.), *Current Trends in Archaeological Heritage Preservation: National and International Perspectives. Proceedings of the international conference, Iași, Romania, November 6–10, 2013*. *BAR International* (Oxford 2015) 105-110.
 11. A. POPA, *Untersuchungen zum Fundbestand und zur Verbreitung der kaiserzeitlichen Glasgefäße jenseits der römischen Provinzgrenzen von Dacia und Moesia Inferior*. În: V. COJOCARU/A. RUBEL (Hrsg.), *Mobility in Research on the Black Sea Region* (Cluj-Napoca 2016) 482-529.
 12. A. POPA, *Castrul roman de la Baraolt? Contribuții la repertoriul arheologic al județului Covasna*. *Angustia* 19, 2015, 163-174.
 13. A. POPA, *Despre culturi arheologice și identități etnice de la granițele provinciei romane Dacia. Studiu de caz: cultura Lipița versus costobocii*. *Acta Musei Tutovens* 12, 2, 2016, 133-146.
 14. A. POPA, *Bronzenes Wasch- und Badeschirr am Rande der römischen Welt: Überlegungen zu einer Gruppe römischer Bronzegefäße jenseits der Provinzgrenzen Dacia und Moesia Inferior*. In: H.-U. VOß/N. MÜLLER-SCHEEßEL (Hrsg.), *Archäologie zwischen Römern und Barbaren. Zur Datierung und Verbreitung römischer Metallarbeiten des 2. und 3. Jahrhunderts n. Chr. im Reich und im Barbaricum – ausgewählte Beispiele (Gefäße, Fibeln, Bestandteile militärischer Ausrüstung, Kleingerät, Münzen)*. *Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte* (Bonn 2016) 423-432.

Articole **predate la tipar:**

15. A. Popa, *Überlegungen zur Romanisierung jenseits des dako-moesischen Limes im Spannungsfeld zwischen Schulbuch, Fachwissenschaft und Politik*”, predat la Volumul cu lucrările Mesei Rotunde de la EAA 2014 (Istanbul), editat de A. Rubel la editura Archaeopress Oxford, în cadrul proiectului „The Other in Action. The Barbarization of Rome and Romanization of the World” PN II PCE 2012 4 490.
16. A. Popa, *Überlegungen zur Erkennung kultureller und ethnischer Identitäten in Dakien und angrenzenden Gebieten*”, predat la Volumul care conține lucrările Conferinței organizate la Iași în anul 2014, editat de A. Rubel la editura Archaeopress Oxford în cadrul proiectului „The Other in Action. The Barbarization of Rome and Romanization of the World” PN II PCE 2012 4 490.
17. A. Popa, *Limes vs. römische Grenze im Südosten Siebenbürgens*. In: C. Höpken/S. Pánczél (Hrsg.), *Introduction to the Eastern Limes of Roman Dacia. Digitizing the Roman Limes Sector: Brâncovenești-Sărățeni (Târgu Mureș 2015-2016)*, volumul editat în cadrul Proiectului „Digitizing the Roman Limes...” PN II ID PCE 2012 4 618.

Materiale **de arhivă:**

18. Bordi, Zs.L., Fortificația de la Comolău. Manuscris elaborat în cadrul proiectului UEFISCDI "Römische Grenze im Osten der Provinz Dacia", Arhiva Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni (Sf. Gheorghe 2016).
19. V. Kavruk, Preistoria sud-estului Transilvaniei. Manuscris elaborat în cadrul proiectului UEFISCDI "Römische Grenze im Osten der Provinz Dacia", Arhiva Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni (Sf. Gheorghe 2016).
20. M. Ștefan, A. Chiricescu, „Atlas Digital al Daciei Romane”, Aplicație software pentru prezentarea și Promovarea Graniței romane în estul provinciei Dacia, elaborată în cadrul proiectului UEFISCDI "Römische Grenze im Osten der Provinz Dacia", Arhiva Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni (Sf. Gheorghe 2016).
21. D. Ștefan, „Studiu de arheologie aeriană de la mică altitudine al Castrului roman de la Brețcu”. Documentație științifică, elaborată în cadrul proiectului UEFISCDI "Römische Grenze im Osten der Provinz Dacia", Arhiva Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni (Sf. Gheorghe 2016).

22. D. Ștefan, „Studiu de arheologie aeriană de la mică altitudine al Castrului roman de la Comolău”. Documentație științifică, elaborată în cadrul proiectului UEFISCDI "Römische Grenze im Osten der Provinz Dacia", Arhiva Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni (Sf. Gheorghe 2016).
23. Al. Popa, Raport tehnic către Direcția județeană de Cultură al județului Covasna, despre datele topografice și arheologice colectate în cadrul proiectului PCE-2011-3-0652.
24. Al. Popa, Raport tehnic către Comisia Națională Limes despre diagnosticul pluridisciplinar, incluzând baza de date topografice, planuri magnetometrice, georeferențiate în sistemul național de coordonate Stereo 70.

Comunicări științifice și lecții publice

Pe parcursul perioadei de desfășurare a proiectului diseminarea activităților și rezultatelor acestuia s-a efectuat prin 61 de comunicări orale și de tip poster, prezentări multimedia și conferințe publice, ținute în cadrul unor întruniri științifice ale arheologilor și istoricilor profesioniști sau destinate publicului interesat din țară și de peste hotare. Titlurile au fost grupate după anii în care s-au ținut după cum urmează:

2011 (octombrie-decembrie): Conferințe științifice:

1. „Despre sarcinile și scopurile proiectului „Die römische Grenze im Osten der Provinz Dakien / Granița romană în estul Provinciei Dacia”, Sesiunea Muzeului județean Buzău, 24-26.11.2011.

2012: Conferințe științifice

2. „Paradigma romanizării și importurile romane în Barbaricum”, Simpozionul Internațional „In memoriam Constantini Daicoviciu”, Caransebeș, 29.02-03.03.2012
3. „Forschungen am rumänischen Limes”, Simpozionul internațional: Einhundert Jahre nach Hubert Schmidt: deutsch-rumänische Kooperationen in der Archäologie Iași, Institutul de Arheologie a Academiei Române, Filiala Iași, 12-13.06.2012.
4. „Interdisziplinäre Forschungen im Auxiliarkastell von Brețcu im süd-östlichen Siebenbürgen“. XXII International Limes Congress 2012 – Bulgaria. 6-11.09.2012.
5. „Granița romană în estul Daciei – Proiect de cercetare exploratorie”. Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură și civilizație. Ediția a XVIII-a, 21-22.09.2012.

6. „Castrul de la Brețcu și Granița romană în estul Daciei - Proiect CNCS de cercetare exploratorie PN-II-ID-PCE-2011-3- 0652”, Simpozionul „Castrul de la Câmpulung- "Jidova". 50 de ani de cercetări sistematice”, Pitești, Muzeul Județean Argeș, 3-4.10.2012
7. „Metodele noninvazive de cercetare și locul lor în protecția patrimoniului arheologic din zona Limesului de est al Daciei romane”, Arheologia și politicile de protejare a patrimoniului cultural. Al III-lea Simpozion Arheoinvest, Iași, 2-3.11.2012.
8. „Granița romană în estul Daciei: Proiect CNCS de cercetare exploratorie”, Colocviul Științific „Romanii și vecinii lor de-a lungul Carpaților”, Sfântu Gheorghe, 28-29.11.2012.
9. „Metodele non-invazive de cercetare și locul lor în protecția patrimoniului arheologic. Studiu de caz: zona graniței de est a Daciei romane”, Colocviul Științific „Romanii și vecinii lor de-a lungul Carpaților”, Sfântu Gheorghe, 28-29.11.2012.

2012: Lecții publice

10. „Castrul de la Brețcu și Granița romană în estul Daciei”, Prelegere ținută în cadrul Zilei metodice a corpului profesoral de istorie din mun. Sf. Gheorghe, noiembrie 2012.

2013: Conferințe științifice

11. „About ways and forms of Roman-Barbarian interactions in light of Roman provincial „Imports” from east of the roman Province Dacia”, Session A30 at the 19th EAA Annual Meeting of the European Association of Archaeologists „Partners – Rivals – Enemies. Archaeological record of interaction between two differently structured entities and its interpretation variability”, Pilsen, Republica Ceha, 4-8.09.2013.
12. „Măsurări de susceptibilitate magnetică și cartarea fosforului în castrul roman de la Brețcu, jud. Covasna / Measurements of Magnetic Susceptibility and Phosphate Mapping at the roman Camp from Brețcu, Covasna County”, Simpozion Arheinvest, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, ediția I, Timișoara, 7.12.2013.
13. „Probleme actuale in cercetarea importurilor provincial-romane din secolele I-III d. Hr. de la est de Carpați”, Simpozionul Național „Vasile Pârvan”, Muzeul Județean Bacău, 3-4.10.2013.

14. „*Der Blick über die Grenze: die Barbaren jenseits des dako-moesischen Limes bis zur Gebietsreorganisation vom Kaiser Hadrian*”, Workshop: “The Flavian and Trajanic Forts in the Roman Empire (70-117 CE)” at the International Scientific Conference „Archaeology of the first Millennium A.D.”, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești, 29-31.08.2013.
15. „*Din nou despre structura și dinamica "importurilor" provincial-romane la est de provincia romană Dacia*”, Sesiunea Anuală de Comunicări Științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, 27-29.03.2013.
16. „*Multidisciplinary researches and the question of archiving the analysed samples and their results. Case study: the Roman Camps from south-east Transylvania*”, Conferință internațională „CURRENT TRENDS IN THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE PRESERVATION: THE NATIONAL AND THE INTERNATIONAL PERSPECTIVES”, Iași, 6-10.10.2013.

2013: Lecții publice

17. „*Granița de Est a Daciei romane în lumina noilor cercetări interdisciplinare*”, Conferință ținută în cadrul „Orei de istorie” la Colegiul Național Mihai Viteazul, noiembrie 2013.
18. „*Zwischen Panslavismus und Germanentum: Ethnische Deutungen in der südosteuropäischen Frühgeschichtsforschung*”, Prelegere ținută în fața Senatului Facultății de Filozofie a Universității Friedrich Wilhelm din Bonn/Germania, 4.07.2013.
19. „*Das Kastell Brețcu (Rumänien) und die römische Grenze im Osten der Provinz Dakien*”, Prelegere ținută Institutul German de Arheologie (RGK-Frankfurt/Main), mai 2013.
20. „*Von den Goten zu den Hunnen: Ackerbauern versus Reiternomaden, Kulturwandel und Quellenkritik*”, Lecție publică ținută la Universitatea Friedrich Wilhelm din Bonn/Germania, noiembrie 2013.

2014: Conferințe științifice

21. „*Vasele provincial-romane sub formă de berbec: funcționalitate, proveniența, symbolism*”, Simpozionul Național „Oltenia. Interferențe culturale”, Craiova 15-17.10.2014.

22. „*Formen und Wege der Römisch-Barbarischen Interaktionen im Lichte provinzialrömischer „Import“-Güter nördlich der unteren Donau*”, Clustertreffen Cluster 6 »Connecting Cultures«, Institutul German de Arheologie Berlin, 13-14.10.2014.
23. „*Proiectul româno-german „Prospecțiuni geomagnetice sud-estul Transilvaniei”: rezultate și perspective*”, Romanii și vecinii lor din zona Carpaților orientali (sec. I-V p.Chr.), Sf. Gheorghe, 9-10.10.2014.
24. „*Castrul roman de la Boroșneu Mare la 100 de ani de la descoperire*”, Romanii și vecinii lor din zona Carpaților orientali (sec. I-V p.Chr.), Sf. Gheorghe, 9-10.10.2014.
25. „*Limesul de est al Daciei Romane*” - *expoziție itinerantă bilingvă pentru elevii claselor V-VIII din sud-estul Transilvaniei*”, Romanii și vecinii lor din zona Carpaților orientali (sec. I-V p.Chr.), Sf. Gheorghe, 9-10.10.2014.
26. „*Dilemele interpretării etnice ale materialului arheologic sud-est European din prima jumătate a mileniului I d.Hr.*”, Simpozionul Național „Vasile Pârvan”, Bacău, 2-3.10.2014.
27. „*Überlegungen zur Erkennung kultureller und ethnischer Identitäten in den römischen Auxiliarkastellen Dakiens*”, Simpozion internațional „Die Barbaren Roms. Inklusion, Exklusion und Identität im Römischen Reich und im Barbaricum (1-3. Jht. n. Chr.)”, Iași 24-27.09.2014.
28. „*Ancient Political Myths in Romanian and Moldavian Textbooks: Case study – “The Romanization of the Ancestors of the Romanian People”*”, 20th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists, Istanbul, 10-14.09.2014.
29. „*Roman Camps in the Middle of the Dialogue Between Researchers and the Community*”, 20th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists, Istanbul, 10-14.09.2014.
30. „*Cercetări geofizice de la Reci, județul Covasna*”, Simpozionul Internațional de Arheologie și Istorie - In Memoriam Constantini Daicoviciu; Ediția XI-a „Așezarea rurală – centrul vieții economice din preistorie până în contemporaneitate”, Caransebeș, 27-28.02.2014.
31. „*Dilemele dialogului dintre arheologia ca știință și public. Studiu de caz: expoziția tematică „Limesul roman în sud-estul Transilvaniei”*”, Simpozionul Internațional de Arheologie și Istorie - In Memoriam Constantini Daicoviciu; Ediția XI-a „Așezarea

rurală – centrul vieții economice din preistorie până în contemporaneitate”, Caransebeș, 27-28.02.2014.

32. „Überlegungen zu Funktion, Deutung und Herkunft der kaiserzeitlichen widerförmigen Kännchen im Schwarzmeergebiet und angrenzenden Regionen”, Die Krim. Integration – Akkulturation – Konfrontation. Eine dynamische Kontaktzone zwischen griechisch-hellenistischen Stadtkulturen und Steppenbewohnern in Antike und Frühem Mittelalter (7. Jh. v. Chr. – 7. Jh. n. Chr.), Bonn, 17-19.2014.

2014: Lecții publice

33. „Granița de Est a Daciei romane”, Prelegere ținută în cadrul programului „Lecția de istorie într-un mediu non-formal” la gimnaziul Ady Endre din Sf.Gheorghe, 24.11.2014.
34. „Cercetări arheologice non-invasive din castrul de la Brețcu”, Prelegere publică ținută la Zilele comunei Brețcu, jud. Covasna, 10.8.2014.
35. „Limesul roman în estul și sud-estul Transilvaniei”, Prelegere publică ținută la Asociația cultural-creștină "Justinian Teculescu" din Covasna, 17.6.2014.
36. „Neu Forschungen im Auxiliarkastell von Brețcu, Rumänien”, prezentare susținută în fața colegilor de la Römisch-Germanische Kommission, Frankfurt/Main, 14.2.2014.
37. „Aktuelle Forschungen am Ostdakischen Limes”, prezentare scurtă cu ocazia vizitei la Seminarul Preistoric de la Philips-Universität, Marburg/Germania, 21.1.2014.
38. „Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie im heutigen Rumänien”, Prezentare ținută în fața studenților Institutului de Arheologie și Culturologie, Universitatea Friedrich Wilhelm Bonn, 18.1.2014.
39. „Römische Grenze im Süd-Osten Siebenbürgen”, Prezentare ținută în fața colegilor de la Muzeul Istoric din Speyer, Secția „Epoca romană”, 8.1.2014.
40. „Arheologia epocii romane în sud-estul Transilvaniei”, lecție publică ținută la deschiderea expoziției „Limesul roman în Dacia” în cadrul casei memoriale „Romulus Cioflec”, Araci, 25.3.2014.

2015: Conferințe științifice

41. „Römische Stationen jenseits des Limes und die Frage der römisch-barbarischen Kulturkontakte beidseits der Ostkarpaten”, Zwischen den Kulturen – Zur Rolle von

Individuen und Akteuren im Kulturkontakt (Between Cultures – Individuals and Actors of Cultural contact), Roma, 2-5.12.2015.

42. „*Prospecțiuni geomagnetice în situl roman de la Baraolt, jud. Covasna*”, Simpozion "ArheoVest": Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, ediția a III-a: In Memoriam Florin Medeleț (1943-2005), Timișoara, 27-29.11.2015.
43. „*Despre problema zidului dublu din castrul roman de la Brețcu: contribuția prospecțiunilor geomagnetice recente*”, Simpozionul Național „Vasile Pârvan”, Muzeul Județean Bacău, 7-9.10.2015.
44. „*Din nou despre presupusul castru roman de la Baraolt*”, Simpozionul „Noi rezultate ale cercetărilor pe limesul Daciei romane” Muzeul județean Argeș, 29-30.10.2015.
45. „*Date noi privind planimetria castrului de la Mălăiești. Rezultatele preliminare ale prospecțiunilor geofizice*”, Simpozionul „Noi rezultate ale cercetărilor pe limesul Daciei romane” Muzeul județean Argeș, 29-30.10.2015.
46. „*Quo vadis after BSUDRA? Perspectives of the researches regarding roman-barbarian relations north and north-west of Pontus Euxinus*”, Final Meeting of the Project “BSUDRA – Black Sea Unity and Diversity in the Roman Antiquity”, Istanbul 30.9.-2.10.2015.
47. „*Roman Finds beyond the Roman Limes: about so called “Roman Imports” from the Region/Area between Carpathians Mountains and Black Sea in the time of Province Dacia (106-275 AD)*”, Seventh Scientific Workshop – Autochthonous, Greek, Roman and Barbarian Population in the Pontus Euxinus during the Roman Period - Black Sea – Unity and Diversity in the Roman Antiquity, Sulina, 10-13.6.2015.
48. „*The Roman Limes as a border zone between Roman Dacia and the Barbarian Population north of the Pontus Euxinus*”, Seventh Scientific Workshop – Autochthonous, Greek, Roman and Barbarian Population in the Pontus Euxinus during the Roman Period - Black Sea – Unity and Diversity in the Roman Antiquity, Sulina, 10-13.6.2015.

2015: Lecții publice

49. „*Granița de Est a Daciei romane*”, lecție publică adresată elevilor liceului Teoretic "M. Eliade", Întorsura Buzăului, 27.11.2015.

50. „*Romanii în SE-Transilvaniei și istoria provinciei Dacia*”, Lecție publică, ținută la Școala gimnazială Ghimbav, jud. Brașov, 11.11.2015.
51. „*Spectrometria în cercetările Limesului roman din Dacia*”, Lecție publică, ținută la Școala gimnazială Ghimbav, jud. Brașov, 11.11.2015.
52. „*Spectrometria și arheologia în cercetarea Limesului roman din Dacia*”, Lecție publică, ținută la școala gimnazială "Avram Iancu" din Covasna, 9.11.2015.
53. „*Limesul roman din Estul Daciei și aplicațiile cu spectrometrul mobil*”, Lecție publică la Colegiul Național "Octavian Goga", Miecurea Ciuc, 5.11.2015.
54. „*Prospecțiunile arheologice de pe limesul de est al Daciei romane și relevanța acestora pentru reconstrucția landșafturilor de către arhitecți*”, Lecția publică în fața participanților unui curs de restaurare a clădirilor de patrimoniu, organizare Fundația Kálnoky & International Network for Traditional Building, Architecture & Urbanism, Micloșoara, jud. Covasna, 11.9.2015.
55. „*Relațiile romanilor cu vecinii lor de la est de provincia Dacia: considerații privind structura și dinamica așa-ziselor "importuri romane" în barbaricum*”, Zilele Andrei Șaguna, Sf. Gheorghe, 26-27 iunie 2015.
56. „*Metoda focus-grupului în elaborarea unei expoziții tematice. Studiu de caz: "Limesul de est al Daciei Romane": Expoziție cu și pentru elevii de gimnaziu*”, Zilele Andrei Șaguna, Sf. Gheorghe, 26-27 iunie 2015.
57. „*Die römische Grenze im Ostdakien: ein Forschungsprojekt des MNCR*”, Prezentare publică a proiectului la "Romanization Roundtable", organizată de Institutul de Arheologie Iași, 4-7.6.15.
58. „*Granița de Est a Daciei Romane*”, Prezentare adresată unui grup de masteranzi de la Universitatea Pedagogică "Ion Creangă" din Chișinău, aflați în vizită la Sf. Gheorghe, 16.05.2015.

2016: Conferințe științifice:

59. „*Einige Anmerkungen zur römischen auswärtigen Politik jenseits des dako-moesischen Limes*”, la conferința internațională „Grenzerfahrung und Erfahrungsgrenzen. Zur Archäologie und Geschichte von Interaktion in der europäischen Frühgeschichte”, Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main, 12.-15.09.2016.

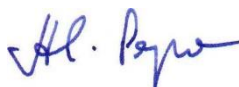
60. „Fortificația de piatră de la Comalău la 200 ani de la prima atestare documentară: castru roman sau cetate barbară”, Comunicare ținută în cadrul Sesiunii Internaționale de Comunicări științifice „Arheologia mileniului I p.Chr.”, organizate de Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești, 25-27.08.2016.
61. "Das römische Militärlager bei Bretcu im südöstlichen Siebenbürgen: Ergebnisse und Perspektiven interdisziplinärer Forschungen am Limes Dacicus orientalis".
Comunicare ținută la Colloquium Praehistoricum, Universitatea din Regensburg/Germania, 01.06.2016.

În loc de concluzii

Sintetizând cele expuse mai sus, consider că mersul activităților proiectului pe care am avut onoarea să îl conduc a fost unul conform cu Cererea inițială de finanțare și cu contractele adiționale, încheiate cu Autoritatea contractantă. Pe parcursul tuturor activităților din proiect s-a urmărit continuu îndeplinirea celor trei cerințe de bază ale CNCȘ față de proiect, formulate la momentul contractării proiectului: *integrare, diseminare, excelență*. Această înseamnă că:

- s-a reușit Integrarea directorului de proiect în mediul academic românesc și în instituția gazdă a proiectului;
- s-a realizat o diseminare a proiectului pe multiple planuri și direcții, atât la nivel local, național și internațional, activitate care a fost una dintre preocupările permanente ale membrilor colectivului;
- excelența cercetărilor din proiect se exprimă atât prin recunoașterea internațională a rezultatelor cercetărilor, a noutății și inovativității metodelor proiectului, cât și prin parteneriatele naționale și internaționale încheiate cu entități de cercetare din țară și de peste hotare. În mod evident, posibilitățile de folosire multilaterală a rezultatelor proiectului în domenii conexe, precum managementul patrimoniului cultural, învățământul sau dezvoltarea durabilă a unei regiuni sunt și ele dovezi incontestabile ale excelenței în acest proiect.

Director de proiect,



dr. habilitat Alexandru Popa